

GÖRÜNENİN ÖTESİ (KURU OTLAR ÜSTÜNE)¹

Cenibe Erten Esen

O karanlık geceden hatırladığım, ne peder ne bir şey. Hiçbir şey. Sadece şu soba alevinin tavanda titreşen görüntüsü. Niye bilmem, ben bunu yıllarca da düşündüm, niye illa bu diye aklımda kalan, sonra dedim ki herhalde olan biten değil de mesele... çünkü adı üstünde kardeşim. Olan er ya da geç bitmekte. Asıl mesele görünenin ötesinde, içeride olup bitende.²

Aile, toplum ve gelenek içerisinde 'kadın' olmanın çoğu zaman 'mücadele' demek olduğunu bildiğimiz bir coğrafyada yaşıyoruz. Bir 'kadın' nasıl olur ve olmalıdır; üzerine çokça söylem üretilen bir mesele. Toplumsal cinsiyet kalıbı içine giren bireyin toplumsal var oluşu kabul görüyorken, kadının feminenliği ile olduğu gibi görünür olması istenmez. Çünkü toplum 'erkektir'; eril dil ve semboller toplumda belirleyicidir. Bu hakim yapı içerisinde, bir kadın görünür olacaksa erkekçe bir güç ve mücadele ile, kadın kimliğini geri planda bırakarak görünür olmalıdır. Ancak böylesi bir 'kadın' erkek dünyasında kendini kanıtlayabilir ve kabul görür; toplumsallaşmasının gereğini yerine getirmiş olur. Çünkü topluma ait mekan, ilişki ağları ve semboller 'erkeklik' ile kuşatılmıştır. Böyle bir mecrada toplumsallaşan kadın; babayiğit, harbi, cabbar, tuttuğunu koparan kadın olmalıdır. Bedeni ve cinselliği ile kadınlık, geleneksel bakışın istemediği, küçümsenen, hatta saldırıya açık bir oluş olarak algılanır. Bedeni ve cinselliği ile görünür olmak, hafiflik, zayıflık, muhtaçlık kadınlık ile özdeşleştirilir. Hatta bir erkeğin bu nitelikte olması onun aşağılanma sebebi olabilir; çünkü erkeklikten kadınlığa 'düşmüştür'. Bir kadının olduğu hali ile görünür olmasından çok daha zor olan da 'erkek' olarak

¹ Sekans Film Çözümlemesi Yarışması 2024 Üçüncüsü

² Filmden bir alıntı (Feyyaz'ın, Vahit'in yerindeki konuşmasından).

görünme zorunluluğu... ‘Erkek’; güçlü, kudretli, mücadeleci, dayanıklı, cinselliğini, gücünü ve iktidarını kanıtlar niteliklere sahip olmalı. Her an gücünün sınanması ve zorlu bir savaşı almak zorunluluğunun baskısı erkeğin görünmeyen yüzüdür ve bunu bir erkekten duymak çok güçtür.

Nuri Bilge Ceylan filmlerinde erkeklik halleri oldukça fazla işlenen bir meseledir. *Kuru Otlar Üstüne* (2023) filminde, ‘erkeklik’ mitinin farklı veçheleri toplumsal gerçekçi bir yaklaşımla gösterilir. Erkek karakterlerin, erkeklikleri ile görünür olduğu, eril toplumsal yapı; kurumlar, ilişki ve aile bağları ile örüntülüdür. Film; toplumsal anlamda gerçekçi erkek karakterlerin yanı sıra esas olarak Samet Öğretmen’in iç dünyasına objektifi çevirir; bizi Samet Öğretmen’in erkekliğinin ve iktidarının sınandığı, erilliğinin iç yüzünün açık edildiği bir hikaye içine alır. Özellikle erkek karakterlerin iç dünyası ve toplumsal yapıdaki var oluşlarının çelişkileriyle gösterilmesi bence filmin başarısıdır ve de oldukça ironik bir şekilde işlenmiştir. Görünenin ve söylenenin ötesindeki gerçek, karakterlerin iç dünyası ile birlikte ortaya serilir.

Samet Öğretmen, Anadolu kırsalındaki bir köy ortaokulunda çalışan ‘batılı’ bir erkektir. Tıpkı buradaki yerli ya da yabancı diğer erkekler gibi, bu kırsaldaki erkek dünyasında iktidarının koşulları ve sınırları belli bir erkek karakterdir. Komutan, erkek öğretmenler, veteriner hekim, kurum idarecileri, Feyyaz vs.. Bu erkek karakterlerin ilişki ağları ve kurdukları dil, kimin daha ‘erkek’ olduğu miti, onur, şeref, haysiyet, güç kavramları etrafında çevrelerine kanıtladıklarını düşündükleri erkeklikleri ile görünür kılınır. Yine filmdeki erkek karakterler toplumsal hiyerarşik yapıya tabidir. Erilliğin sembolik dili içerisindeki rollerine sadıktırlar. Astsubay ve Milli Eğitim Müdürü’nün kurumsal iktidar ve otoritesi karşısında diğer erkek karakterlerin dilsizleşmesi... Samet ve Kenan’ın idari amirlerine karşı tavır, onu makamından öğretmenler odasına çağırmaları ve hesap sormaları... Yine Samet’ in astsubay ya da Vahit’ in yanındayken kullandığı dil... Ve tüm bu ilişki ağları içerisinde aranan erkekçe, mertçe hikayeler...

Özel bir karakter olduğunu düşündüğüm Feyyaz, erkekliğini toplumun ve ailesinin nezdinde kanıtlayamamış, diğer erkek karakterler tarafından hor görülen bir erkektir. Ancak yine tezat bir biçimde onur, haysiyet ve idealizmi bu karakterden dinleriz. İşsiz, beş parasız, işe yaramaz, terörist diye yaftalanan öteki bir erkektir. Toplumun, ailenin bir erkekten beklentilerini gerçekleştirememiş olmanın ezikliğini taşır, ayrıca ezilmiş bir kültürden gelir. Ezilmiş, dışlanmış ve

toplumsallaşmamış bir erkek olması onu özel bir karakter yapar. Duygusal olarak iç dünyasında anlam arayan ancak ötekileştirilmiş olmasına rağmen yine eril duyguların onurunu taşıdığı düşünün bir erkek karakter...

Filmde, Samet Öğretmen'in iktidar ve otoritesinin sınırları gözde bir kız öğrenci olan Sevim ve Ankara Gar Saldırısı'nda bir bacağını kaybetmiş olan kadın öğretmen Nuray ile ilişkisinde görünür olur. Samet' in Sevim ve Nuray ile olan hikayeleri filmin iki ana izleğini oluşturur. Samet Öğretmen, bulunduğu mezanın gerici olduğunu her fırsatta dile getiren, bu 'yobaz' yerden bir an önce gitmeye bakan kibirli bir karakterdir. Etrafını beğenmeyip kendisinin modern olduğunu düşünen Samet, kendi çelişkisinin farkında da olmayan bir karakterdir. Bir öğretmen olarak sınıfta kurduğu yönetim ve otorite ayrımcı bir dile sahiptir... Tanıştırıldığı Nuray'ın Kenan'la arasını yapmaya çalışırken bir yandan sarsılan erkekliğinin ve iktidarının intikamını acımasızca Nuray ve Kenan'dan alır... Nuray ile cinsel iktidarını kanıtlama arzusu güder... Aslında Samet ile Kenan; doğru düzgün, akıllı bir kadının var olmadığından yakınılar zaman zaman. Ancak anlarız ki aradıkları akıl, zeka ya da güzellikten ziyade erkekliklerinin onaylanmasıdır. Nuray'ın bedeni, akli, zekası üzerine otorite gibi davranır ve konuşurlar. Kadın güzelleme yaparlar. Nuray, bu iki erkeğe nispeten kendi hikayesinin ve kimliğinin sahiçiliğine daha yakındır. Kendini sorgulayan, kim olduğunu bilmek ve kendini tanımak isteyen bir kadın karakterdir. Kadın kimliğinin mücadelesi yanına sakat olma hali de eklenir ve o kendini yeniden anlamlandırmak, farkındalık kazanmak ister. Nihayetinde Samet ve Kenan ile arkadaşlık kurmak istemesi Nuray'ın arzusudur. Nuray'ın bu iki erkeğe, erilliklerine karşı düşmanca bir tavır görmeyiz; aksine gerçeği tüm açıklığıyla yüzlerine vurup her şeye rağmen barışçıl tavrı ile dikkat çeker. Filmdeki erkek dünyasının 'ideallerinin' mücadelesinin bedelini iddia edilenin aksine erkeklerin değil de bir kadının ödemiş olması ironiktir.

Sevim karakteri ile de Samet'in iç dünyasına bir yolculuk yapmış oluruz. Sevim kendini iyi ifade eden, zeki, güzel bir kızdır. Bu yönüyle hayranlık uyandıran dikkat çekici bir kızdır ve aslında Samet'in dünyasında büyüleyici bir canlılığa sahiptir. Samet öğretmen bu ilgi çekici öğrencinin kendisine aşık olduğunu düşünüp bununla böbürleniyorken işler hiç de düşündüğü gibi değildir. Sevim'in öğretmenini tacizci olmakla suçlaması, Samet'in haysiyetini, otoritesini sarsacak ve onu itibarsızlaştıracaktır. Aslında Samet'in ya da Kenan'ın tacizci olup olmadığı filmin meselesi değildir. Filmdeki erkek dünyasının anlamlandırılmasına hizmet

eden önemli bir meseledir. Bir çocuğun bu toplumsal dil ve sembollere uzaklığı Sevim karakteri ile görünür kılınır.

Tıpkı Nuray gibi Sevim de kendi gerçekliğinde bir karakterdir. Çocuktur ve toplumun hiyerarşik düzeninde henüz yeri yoktur. O nedenle yetişkinlerin kavramsal dünyasının oldukça dışındadır. Filmin sonunda Samet Öğretmeni ile diyaloglarında bunu derinden hissederiz. Kendi dünyalarında var olan Sevim ve Nuray'a karşın erkekler büyük bir kurgunun unsurlarıdır. İç dünyaları, birbirleriyle olan ilişkileri, toplumsallıkları içerisinde çelişkilerle dolu sahici olmayan bir dünyanın parçasıdır. Kendi gerçekliklerine oldukça uzaktırlar, gerçekliğin hiç de sandıkları gibi olmayan kurgusal bir erilliğin sembolik dünyasında var olmaya çalışırlar. Geleneksel eril söylemlerin, erilliğin dilini kullanırken; onur, haysiyet, şerefi yüceltirken öyle olmadıklarını; ancak öyleymiş gibi görünmeye çalıştıklarını anlarız.

Film, izleyiciye oldukça geniş bir alan tanımıştır. Gerçekte ne olduğu meselesi izleyende merak uyandırırken, izleyenin bir dedektif gibi iz sürmesinden ziyade, seyredeni görünenin illüzyonundan sarsarak hakikat soruşturmasına yöneltir. Film, erilliğin gerçeklikten kopuk kurgusal dünyasını ironi ile eleştirir. Erilliğin sorunlu yapısına doğrudan bir karşı çıkış göremeyiz; ancak bu meseleyi tartışmaya açıyor gibidir. Bu tartışmaya, dördüncü duvarı da yıkarak seyirciyi başarılı bir biçimde davet eder. Bunun yanı sıra Samet'in, Nuray ile yemek masasındaki diyalogunda baktığı yerin onun sakatlığı değil de sanki arkasındaki kamera olduğu hissi seyredene kendi varlığını hissettirir. Seyirciyi hikayeden koparan, onu hikayeye yabancılaştıran bir başka teknik ise Samet'in çektiği fotoğrafların slayt biçiminde film aralarına işlenmesi olmuş. Böylece seyirci filmin meselesini tartışmaya dahil edilmiş. .